

Poznań, dnia; 28.04.2020r.

dr hab. Michał Ziarko, prof. UAM
Zakład Psychologii Zdrowia
i Psychologii Klinicznej
Wydział Psychologii i Kognitywistyki
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

Strona | 1

**Recenzja rozprawy doktorskiej magistra Krzysztofa Stanisławskiego
pt. *Próba integracji konstruktów radzenia sobie w Kołowym Modelu
Radzenia Sobie ze Stresem*
napisanej w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Kardynała Stefana
Wyszyńskiego w Warszawie
pod kierunkiem dr hab. Jana Ciecucha, prof. UKSW**

Uzasadnienie wyboru tematu

W rozprawie doktorskiej napisanej przez Pana mgr Krzysztofa Stanisławskiego pod kierunkiem Pana dr hab. Jana Ciecucha, prof. UKSW, we współpracy z Panem dr Włodzimierzem Strusem, jako promotorem pomocniczym, omawiane są zagadnienia istotne z punktu widzenia psychologii stresu. Doktorant podjął się w niej zadania integracji wiedzy na temat radzenia sobie. W interakcyjnych koncepcjach stresu psychologicznego zakłada się, że transakcja stresowa jest rozciągniętym w czasie procesem, w którym można wyróżnić szereg następujących po sobie faz. W pewnym uproszczeniu są nim: zajście wydarzenia, jego ocena, radzenie sobie z nimi oraz pojawienie się jego konsekwencji. Problematyka radzenia sobie jest najczęściej podejmowanym zagadnieniem, wywodzącym się z interakcyjnych ujęć stresu psychologicznego, zarówno na

płaszczyźnie teoretycznej, jak i empirycznej. Skutkuje to faktem, że istnieje bardzo wiele konceptualizacji zjawiska radzenia sobie jak i prób klasyfikacji strategii radzenia sobie. Praca wykonana przez Doktoranta jest próbą syntezy dotychczasowych ujęć.

W moim odczuciu temat, którym zajął się Doktorant bez wątpienia niesie ze sobą szansę rozwoju psychologii stresu w wymiarze teoretycznym – umożliwia on dokonanie integracji wiedzy na temat strategii radzenia sobie. Dlatego jednoznacznie pozytywnie oceniam problematykę podjętą przez mgr Krzysztofa Stanisławskiego w Jego pracy doktorskiej.

Recenzowana rozprawa doktorska liczy 283 strony wraz z załącznikami. Jest pracą niezwykle obszerną. Składa się z części teoretycznej i empirycznej oraz bogatego wykazu literatury (około pięciuset pozycji polsko i obcojęzycznych). Oceniając pracę pod względem formalnym należy podkreślić, że została napisana w języku angielskim. Stanowi to o jej dużej wartości, ponieważ ułatwia zapoznanie się z stworzoną przez Doktoranta koncepcją teoretyczną czytelnikom nieposługującym się językiem polskim. Praca napisana jest przejrzysto i charakteryzuje ją spójny tok wyводу. Percepcję tekstu ułatwia 29 tabel oraz 14 wykresów. Są one czytelne, przygotowane na zadowalającym poziomie edytorskim. Dzięki temu czytelnik może zorientować się w problemach poruszanych w tekście, a w szczególności w wynikach opisywanych w metodologicznym fragmencie rozprawy. Można przyjąć, że doktorat został napisany zgodnie z przyjętymi standardami i jego struktura odpowiada wymaganiom stawianym rozprawie doktorskiej.

Teoretyczne podstawy badań

Pisząc rozprawę doktorską Pan mgr Krzysztof Stanisławski oparł się na szeroko rozumianych założeniach interakcyjnej koncepcji stresu psychologicznego, koncentrując swoje analizy na dotychczasowych sposobach rozumienia zjawiska radzenia sobie i wyprowadzając z nich swoją autorską koncepcję radzenia sobie.

Strona | 3

Część teoretyczna rozprawy doktorskiej składa się z trzech rozdziałów. W rozdziale pierwszym zarysowane zostały syntetycznie przedstawione trzy główne sposoby myślenia o stresie. Doktorant zwięźle opisał rozumienie stresu, (1) jako reakcji, wywodzące się z prac Selyego, (2) jako bodźca, nawiązujące do dorobku Janisa oraz (3) podejście do stresu, jako interakcji zachodzącej pomiędzy jednostką a otoczeniem i mające swoje źródło w pracach Lazarusa i Folkman. Wspomniana jest również teoria zachowania zasobów Hobfolla. Pisząc rozprawę doktorską Doktorant odwołuje się do interakcyjnego modelu stresu psychologicznego koncentrując się na wąskim wycinku tej koncepcji, a mianowicie na zagadnieniu radzenia sobie.

Problematyka radzenia sobie jest rozwinięta w rozdziale drugim. Doktorant zauważa, że do tej pory opracowano ponad 100 taksonomii radzenia sobie, wyróżniając ponad 400 jego różnych. W tym rozdziale Autor prezentuje dotychczasowe ujęcia radzenia sobie, przyporządkowując je do sześciu typów modeli radzenia sobie: funkcjonalnych, topologicznych, działania, modeli z mieszanymi kategoriami, modeli z aspektem czasowym oraz modeli koncentrujących się na społecznych formach radzenia sobie. Problematyka radzenia sobie przedstawiona jest niezwykle interesująco. Aby tak jasno i klarownie przedstawić niezwykle rozbudowaną i zagmatwaną problematykę radzenia sobie Doktorant musiał zapoznać się z wieloma wcześniejszymi pracami – w tym fragmencie pracy procentuje wysiłek włożony w analizę literatury (prawie

500 przeczytanych pozycji). A co więcej, Autor musiał czytane treści przemyśleć i uporządkować według wymienionych wyżej kategorii. Doceniam pracę, jaką Pan mgr Krzysztof Stanisławski włożył w przygotowanie tego fragmentu doktoratu.

Rozdział trzeci jest propozycją stworzenia autorskiej syntezy dotychczasowej wiedzy na temat radzenia sobie. Bazując na analizach przeprowadzonych w rozdziale drugim Doktorant zaproponował autorski model radzenia sobie, określany jako Kołowy Model Radzenia Sobie ze Stresem. Proponuje w nim syntezę dotychczasowych sposobów rozumienia strategii radzenia sobie. W swoim modelu Autor wyróżnił osiem stylów radzenia sobie, które można rozpisać na czterech dymensjach, których krańce opisane są: (1) pozytywne emocjonalne radzenie sobie – negatywne emocjonalne radzenie sobie, (2) efektywność – bezradność, (3) rozwiązywanie problemu – unikanie problemu oraz (4) zaabsorbowanie problemem – hedoniczne oderwanie. Jeśli dobrze odczytuję intencję Autora, że strategie radzenia sobie rozpisane są na czterech dymensjach, to uważam ten pomysł za niesłychanie ciekawy. Koncepcję tę rozumiem, jako przejście od kategoriałnego myślenia o strategiach radzenia sobie, w którym człowiek radzi sobie ze stresem dajmy na to: rozwiązując problem albo jego unikając do myślenia dymensjonalnego, w którym człowiek lokuje się gdzieś na kontinuum pomiędzy rozwiązywaniem problemu a jego unikaniem. Takie podejście do radzenia sobie uważam za nowatorskie, ponieważ przestaje ono być zjawiskiem statycznym a staje się dynamicznym procesem, w którym człowiek w zależności od wymagań sytuacji albo koncentruje się na rozwiązaniu problemu bądź jego unikaniu.

W rozdziale trzecim Autor dokonuje próby integracji wcześniejszych ujęć radzenia sobie w opracowanym przez siebie modelu. Według mnie dokonanie takiej pracy koncepcyjnej wymaga dwóch kompetencji: olbrzymiej wiedzy oraz umiejętności jej przetworzenia. Obie te kompetencje Autor posiada.

Podsumowując analizę części teoretycznej rozprawy doktorskiej uważam, że została ona przygotowana na najwyższym poziomie. Na podkreślenie zasługują dwa aspekty wywodu prowadzonego przez mgr Krzysztofa Stanisławskiego. Po pierwsze, część teoretyczna napisana jest problemowo, tzn. Autor stawia pytania, na które poszukuje odpowiedzi w wywodzie teoretycznym. Po drugie, Doktorant formułuje odautorskie komentarze, co zdarza się rzadko w obecnych pracach doktorskich. Analizy prowadzone w części teoretycznej doktoratu, uważam, za spełniające w bardzo wysokim stopniu wymagania, jakie stawia się osobie ubiegającej się o stopień doktora.

Ocena projektu badań i poprawności przyjętych metod badawczych

Celem badań przeprowadzonych przez Doktoranta było zweryfikowanie teoretycznych założeń Kołowego Modelu Radzenia Sobie ze Stresem. Koncentrował się On na sprawdzeniu, czy style radzenia sobie, wyodrębnione w Kołowym Modelu Radzenia Sobie ze Stresem, tworzą strukturę okrężną oraz czy umieszczone w modelu, naprzeciwko siebie style radzenia sobie tworzą rozróżnialne pary konstruktów.

Przechodząc do oceny metodologii badań własnych oraz opracowania uzyskanych wyników, na wstępie należy podkreślić odpowiednie kompetencje mgr Krzysztofa Stanisławskiego do tworzenia i przeprowadzania projektów badawczych w psychologii stresu. Oceniając metodologię badań prowadzonych przez Doktoranta mogę stwierdzić, że nie budzi ona żadnych większych zastrzeżeń. Sposób stawiania problemów, hipotez, operacjonalizacja zmiennych, schemat zrealizowanych badań uważam za poprawne. Co warte podkreślenia, postawione przez Doktoranta hipotezy są bardzo szczegółowe.

Badania prowadzone przez Doktoranta miały charakter kwestionariuszowy. Posłużył się On stworzonym przez Siebie kwestionariuszem: *Coping Circumplex Inventory*. Na podkreślenie zasługuje fakt bardzo starannego przygotowania opracowanego kwestionariusza. Jego właściwości psychometryczne były testowane w czterech niezależnych próbach. Ich liczebność rozciągała się od 216 do 649 badanych. Aby oszacować trafność strukturalną metody Doktorant przeprowadził: skalowanie wielowymiarowe, analizę głównych składowych oraz konfirmacyjną analizę czynnikową.

Do oceny trafności zewnętrznej przygotowanego przez siebie narzędzia Doktorant wykorzystał powszechnie stosowane w badaniach psychologicznych metody mierzące: (1) radzenie sobie: Kwestionariusz Radzenia Sobie w Sytuacjach Stresowych - CISS, Wielowymiarowego Inwentarz do Pomiaru Radzenia Sobie ze Stresem – COPE, (2) zdrowie psychiczne: Skalę Samooceny Rosenberga, Kwestionariusz Nadziei na Sukces, Skalę typu A-Framingham. Wybór metod pomiaru zmiennych nie budzi zastrzeżeń. Doktorant sięgnął po rzetelne i sprawdzone narzędzia badawcze.

Zastanawiając się nad metodologią przeprowadzonych badań mam jedną wątpliwość. Dotyczy ona sposobu konstruowania próby. Jak wynika z tabeli 10 zamieszczonej na stronie 142 do badań zostały zaproszone osoby bardzo młode. Średnia wieku w poszczególnych badaniach wahała się od 17.98 (badanie 1) do 22.83 lat (badanie drugie). Z tego wynika, że w badaniach uczestniczyły osoby rozwojowo sytuujące się na pograniczu adolescencji i wczesnej dorosłości. Zastanawiam się, jak fakt ten mógł przełożyć się na otrzymane wyniki badań, czy wyniki zostaną odtworzone wśród osób znajdujących się w późniejszych fazach życia – średnia i późna dorosłość? Dodatkowo do badań głównych została zaproszona specyficzna grupa uczestników, to znaczy studenci. Taka konstrukcja próby rodzi pytanie, dlaczego (poza łatwym dostępem do tych badanych) nie uwzględniono osób niebędących studentami?

Patrząc całościowo na informacje zamieszczone w części metodologicznej rozprawy doktorskiej uważam, że sposób przygotowania i przeprowadzenia badań spełnia wymagania stawiane osobom ubiegającym się o stopień doktora.

Rezultaty badań – ocena sposobu prezentacji i ich znaczenia

Mgr. Krzysztof Stanisławski analizuje uzyskane dane za pomocą podstawowych (obliczanie podstawowych statystyk opisowych, prostych współczynników korelacji oraz testów istotności różnic, współczynników rzetelności) i zaawansowanych procedur statystycznych (skalowanie wielowymiarowe, analiza głównych składowych, confirmacyjna analiza czynnikowa a także weryfikacja struktury kołowej modelu przy pomocy programu RANDALL). Zastosowane procedury statystyczne były adekwatne i wystarczające do rozwiązywania problemów badawczych postawionych w pracy doktorskiej. Analizy zostały przeprowadzone z właściwą starannością, bez znaczących niedociągnięć a wyniki przedstawione w sposób przejrzysty.

Jeśli miałbym wskazać najistotniejszy wkład Doktoranta w przyrost wiedzy psychologicznej na temat radzenia sobie, to wiąże go z wykazaniem dwubiegunowości dymensji radzenia sobie (wyniki przedstawiono pomiędzy stroną 166 a 171). Tak jak wspominałem, analizując zawartość części teoretycznej jako najciekawszy pomysł teoretyczny uważam przejście od kategoryjnego do dymensjonalnego myślenia o strategiach radzenia sobie. W wyniku przeprowadzonych badań Doktorantowi udało się wykazać, że wymiar: (1) rozwiązywanie problemów – unikanie problemów oraz (2) efektywność – bezradność można traktować dymensjonalnie. Trzeba jednak pamiętać, że dymensjonalność radzenia sobie nie jest pomysłem nowym. Od lat siedemdziesiątych ten pomysł obecny jest w dyskursie naukowym. Jednak do tej

pory odnoszony głównie był do rozumienia stylu radzenia sobie w oparciu o wymiary unikania – unikanie bodźca stresowego. To co zrobił i wykazał Doktorant, to stworzenie i zweryfikowanie pomysłu, że wymiarnie możemy także myśleć o strategiach radzenia sobie.

Strona | 8

Analizy przeprowadzone w dalszej części pracy, na przykład te dotyczące przewidywania poziomu zdrowia psychicznego za pomocą stworzonego Kołowego Modelu Radzenia Sobie traktuję jako rozwinięcie i sprawdzenie głównej myśli doktoratu, że radzenie sobie ma strukturę kołową, w obrębie której możemy wyodrębnić cztery wymiary radzenia sobie skoncentrowanego na problemie i emocjach.

Zapoznając się z wynikami badań zastanawiałem się, czy wszystkie analizy były konieczne. Dla przykładu, nie jestem przekonany, że sprawdzenie czy kobiety i mężczyźni różnią się od siebie w zakresie korzystania ze strategii radzenia sobie zawartych w Kołowym Modelu Radzenia Sobie jest niezbędne. Problem ten wydaje się być umiejscowiony poza główną ścieżką wyводу i analiz prowadzonych przez Doktoranta.

Sposób analizy zebranych danych, prezentację wyników oraz przeprowadzoną dyskusję uważam za odpowiadającą wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim.

Ocena formalnej strony recenzowanej rozprawy

Oceniając pracę pod względem formalnym należy podkreślić, że jest napisana starannie a tok wyводу jest spójny i klarowny. Praca została przygotowana w języku angielskim. W zasadzie nie odnajduję w niej uchybień formalnych. Jedynym niedociągnięciem, niewpływającym jednak na sposób odbioru pracy jest

niedostosowanie spisu literatury do wymagań APA – brak podawania numerów doi.

Pisząc pracę *Próba integracji konstruktów radzenia sobie w Kołowym Modelu Radzenia Sobie ze Stresem* Autor sięgnął do wielu wcześniejszych prac. Ich wykaz jest niezwykle obszerny; liczy około pięciuset polsko i obcojęzycznych pozycji. Znajdują się w nim teksty, które ukazały się pomiędzy rokiem 1914 a 2019. Większość z cytowanych prac powstała po roku 2000. Przeważająca liczba przywoływanych tekstów to pozycje anglojęzyczne – głównie artykuły empiryczne, opublikowane po roku 2000. Literatura, na którą powołuje się Doktorant, została dobrana przez Niego specyficznym ze względu na poruszaną problematykę i wykorzystana w pełni. Odwołanie się do tak wielu źródeł pozwala wnioskować, że Pan mgr Krzysztof Stanisławski świetnie orientuje się w literaturze dotyczącej podejmowanej przez siebie problematyki, co szczególnie widoczne jest w sposobie prowadzenia wywodu w części teoretycznej pracy.

Podsumowanie

W pełnienie roli recenzenta wpisane jest poszukiwanie uchybień i niedociągnięć w referowanych tekstach po to, aby Autor mógł otrzymać informację z zewnątrz, co zrobił i co mogłoby zrobić inaczej, aby móc krytycznie spojrzeć na własną pracę. W przypadku rozprawy doktorskiej mgr Krzysztofa Stanisławskiego, uwag krytycznych jest niewiele, co świadczy o wysokiej jakości Jego pracy naukowej – wiedzy teoretycznej i kompetencji badawczych.

Podsumowując recenzowaną rozprawę doktorską pozwolę sobie sformułować jeszcze jedną refleksję. Czasami na prośbę Kapituły Nagrody im. Andrzeja Malewskiego, przyznawanej przez Komitet Psychologii PAN recenzuję dorobek kandydatów. Bardzo rzadko jest to dorobek, w którym kandydat tworzy koncepcję teoretyczną a następnie weryfikuje ją empirycznie. Przeważają prace

empiryczne bez wystarczającego zaplecza teoretycznego kandydatów. W tym kontekście wydaje mi się, że jeśli mgr Krzysztof Stanisławski okres po doktoracie poświęciłby na dalsze empiryczne weryfikowanie założeń Kołowego Modelu Radzenia Sobie ze Stresem, to w przyszłości mógłby z powodzeniem ubiegać się o to wyróżnienie. To co szczególnie doceniam w dysertacji doktorskiej mgr Krzysztofa Stanisławskiego to autorską propozycję integracji wielu różnych ujęć radzenia sobie i próba jej empirycznej weryfikacji.

Uważam, że z punktu widzenia wymagań stawianych rozprawie doktorskiej, jako kryterium oceny przygotowania Doktoranta do samodzielnego i poprawnego pod względem metodologicznym rozwiązywania problemów badawczych w obszarze psychologii, oceniam rozprawę doktorską, jako spełniającą ustawowe warunki ubiegania się o stopień doktora. Zgodnie z Ustawą o Tytułach i Stopniach Naukowych z roku 2003. Rozprawa doktorska napisana przez mgr Krzysztofa Stanisławskiego, pt. *Próba integracji konstruktów radzenia sobie w Kołowym Modelu Radzenia Sobie ze Stresem* stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wskazuje na posiadanie wiedzy teoretycznej z obszaru psychologii umożliwiającej poprawnie metodologicznie prowadzenie samodzielných badań naukowych. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie Pana mgr Krzysztofa Stanisławskiego do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Z uwagi na to, że projekt badawczy przedstawiony w doktoracie został opracowany i przeprowadzony niezwykle starannie, wykonane analizy teoretyczne i metodologiczne odpowiadają najwyższemu standardom badawczym w psychologii a rezultaty badań są wartościowe zarówno poznawczo jak i aplikacyjnie, wnoszę zatem o przyznanie Autorowi wyróżnienia.

/dr hab. Michał Ziarko, prof. UAM/

ul. A. Szamarzewskiego 89, 60-568 Poznań
tel. +48 61 829 23 07
uampsy@amu.edu.pl